

EDITORIAL

Rebolusyon an magpapabagsak ha mga pasista ngan mandarambong

Ha tiarabot nga Pebrero 25, hahandumon han katawhan Pilipino an ika-40 nga anibersaryo han pag-aalsa ha EDSA. Hadton 1986, napatalsik han katawhan an traydor, diktador ngan sobra-nga-ginkakangalsan nga mandarambong nga hi Ferdinand Marcos Sr. Bisan kun waray hini mabag-o an pundasyon han sistema nga bagakolonyal ngan bagapyudal, gintututdo hini nga makasaysayan nga panhitabo nga rebolusyunaryo nga pakigbisog la an hul-os nga magpapabagsak ha usa nga pasista, korap ngan pakuri nga rehimen.

An pagbuhos hadto ha EDSA han milyun-milyon nga Pilipino binuto tungod ha hiluagan nga panlibo ha eleksyon para pumabor kan Marcos Sr. Labaw pa, bunga ini han 14-katuig nga kinabuhi-ngan-kamatayon nga pakigbisog ngan sakripisyo han katawhan. Utang hini an kadaugan ha pira kayukot nga trabahador, parag-uma, kabataan-unan, kababayin-an ngan mga ordinaryo nga katawhan, sugad liwat ha mga mangaraway han Bagong Hukbong Bayan nga, ha armado ngan diri-armado nga pamaagi, nakigbisog ngan naghalad han kinabuhi ha maisugon nga pag-ato ha pasista nga diktadura. Angay hira pasidunggan.

Napatalsik man an mga Marcos, nagpabilin an dunot nga naghahadi nga sistema. Inungbaw an mga pseudo-demokratiko ngan niyutiyo nga rehimen nga waray mapagpabaton an dinastiya nga Marcos, tubtub ha hul-os ini nga makabalik ha Malacañang ha pagkatawo ni Marcos Jr.

Hadto ngan yana, tatak Marcos an korapsyon, pandarahug ngan pagpakuri ha katawhan. Gin-gamit ni Marcos Jr an iya poder agud igbasura an mga kaso han iya pamilya

kasumpay han ira ginkawat nga karikuhan. Atubangan han nagkukuri ngan nagugutom nga katawhan, ginbalik ha palasyo an mga enggrande nga selebrasyon, butaray nga kroniyismo ngan nepotismo, ngan kawaray-baratunon han mga upisyal han gubyrno.

Sugad han iya amay, ginpatindog niya an marahalon nga mga imprastruktura agud tahuban an todo nga pangawat ha pondo han katawhan ngan pangunahan an waray-katupong nga korapsyon nga lahos pa ha panahon han diktadura. Kabuksas han iya nangunguna nga papel, ginkukunsabo ni Marcos an mga kunuhay "kontra-korapsyon" sugad han Akbayan para isimang an atensyon han publiko ha reaksyunaryo nga eleksyon, imbes nga ha iya baratunon.

Waray man deklarado nga balaud militar, ginlalasurbo han pasista nga militar ngan pulis an mga komunidad diin nakikigbisog an katawhan kontra ha kakurian ngan dunot nga sistema.

Upat kadekada pagkalabay han pag-aalsa nga EDSA, nagkukuri pa gihapon an masa nga Pilipino. Barat pa gihapon an suhol, waray tuna an mga parag-uma, mahal an mga paplitan, waray libre nga edukasyon o dekalidad nga serbisyo, gindadambong an kalibungan ngan gintatamas-tamas an tawhanon nga katungod. Naliwanan la an nawong han aada ha poder kundi waray magbag-o ha kamutangan han nasud.

Kundi diri karuyag sidngon hini nga pakyas an pag-ato han katawhan ha mga diktador. Lugod, pirmihan nga leksyon han EDSA nga diri angay maghulat ha eleksyon o maglaum nga saliwnan an puno nga papet han naghahadi nga rehimen. Kinahanglan an katawhan mismo an kumatin ha poder agud tinuod nga mahiundong an ira interes—diri an mga papet han imperyalismo nga US, kumprador burgesya, mga agaron maytuna ngan burukrata kapitalista. Kinahanglan magkaurusa hira agud hul-os nga marumpag an sistema nga bagakolonyal ngan bagapyudal pinaagi han pagpasulong han demokratiko nga rebolusyon han katawhan, ngan hul-os nga mahitukod an usa nga demokratiko nga gubyrno han katawhan.

Gintatawag an kabataan-unan nga umapi ha Bagong Hukbong Bayan ngan umapi ha pagtukod han bag-o ngan makatadungan nga katilingban para ha katawhan Pilipino. **L**

Pasista nga panlasurbo han 8th ID ha Eastern Visayas

Tikang han mag-abre an tuig 2026, nahireport an natikagrabang militarisasyon ngan pasista nga terorismo han estado ha rehiyon han Eastern Visayas ha pangunguna han 8th Infantry Division. Nagresulta ini han pagkamatay han diri mamenos ha usa nga sibilyan, pagpapasurender ngan destroso ha pakabuhì.

Ha Western Samar, ginpapangunahan han Task Force Gabay han 801st Infantry Brigade an panlasurbo ha bungto han San Jorge, diin naghihimo hin operasyon pankombat ngan saywar ha mga baryo an 3rd Infantry Battalion ngan 14th IB (nga ginbalhin tikang ha Leyte yana nga tuig).

Pokus han grabe nga militarisasyon an baryo han Cagtoto-og diin nahireport an armado nga agway giutan han Bagong Hukbong Bayan ngan 3rd IB hadton Pebrero 2. Usa nga sibilyan nga ginngaranan nga "Jaime" an namatay tungod ha pagpapabuto han mga pasista.

Nahireport liwat an agway giutan han BHB ngan 14th IB ha Barangay Mobo-ob hadton Pebrero 16. Pagkabuwas gindeploy ha bungto an diri mamenos ha duha nga *howitzer*. Naghimo naman han pankombat nga operasyon an Bravo Company han 46th IB ha Barangay Sto. Niño, Paranas, Samar.

Dirudilain nga saywar an ginhihimo han militar. Kahuman makapatay han sibilyan, nanhatag an desperado nga 3rd IB hin bugas ngan delata ha mga residente han Cagtoto-og, agud pakalmahon hira kasunod han pandarahug ngan destroso ha ira pakabuhì. Diri makatukad an mga residente tungod

ha mga "lockdown" ngan pangangis-traping ha hin-o man nga mahikatapo ha operasyon.

Ginpabuylo nga kampanya nga pagpapasurender. Paluyo-luyo liwat an mga seremonya han pagpapasurender ngan pagsalawad han "aplikasyon para ha amnestiya" ha Samar, Northern Samar, Eastern Samar ngan Leyte. An mga ginpapasurender mga sibilyan nga pira katuig na nga ginhaharas, mga retirado nga Pula nga mangaraway, o mga traydor nga gintalikuran an masa ngan rebolusyon. Nag-uunahay an mga yunit han militar ngan pulis nga magrakudako han mga "nakab-ot" ha syahan nga kwarter han 2026 ngan mahakin an pahali-pay han E-CLIP.

Petisyon han mga priso pulitika nga magpiyansa, ginbasura. Ginkundenar han mga tagsuporta han mamamahayag nga hi Frenchie Mae Cumpio ngan tawo ha singbahan nga hi Marielle Domequil an pagdiri han korte ha Tacloban City nga makagpiyansa hira ha kaso nga "terrorism financing." Sering han Free Tacloban 5 Network, mas ginpapaiha hini an unom katuig na nga diri makatadungan nga detensyon kanda Cumpio ngan Domequil ha hinimu-himo nga kaso.

Consultant han NDFP, ginpawarayan-sala han korte

GINBASURA HAN KORTE ha Catbalogan City an hinimu-himo nga kaso nga *illegal possession of firearms and explosives* kontra kan Esteban Manuel Jr., *consultant* han National Democratic Front of the Philippines (NDFP), hadin Pebrero 9.

Hi Manuel, 76, usa nga tagdependa han kalibungan. Dinako hiya ha Ilocos Norte ngan nagin kaapi han Kabataang Makabayan samtang naeskoyla ha University of the Philippines. Nag-*underground* hiya han igdeklara an balaud militar hadton 1972 ngan padayon nga ginios.

Nagretiro hiya ha aktibo nga rebolusyonaryo nga buruhaton tungod ha iya edad ngan sakit nga *hypertension*. Hadton Pebrero 16, 2022 gindakop ngan gintanuman hiya han pusil ngan granada han Joint Task Force han 8th Infantry Division samtang nagios ha ranggo han mga parag-uma ngan parupangisda ha Barangay Cambaguio, Villareal, Samar.

Protektado hi Manuel han Joint Agreement on Safety and Immunity Guarantees o JASIG, nga nagarantiya ha katalwasan han mga napartisipar ha erestorya pankamurayawan. Ha luyo hini, waray hiya iglutaw dayon nga usa kabulan nga ginbartolina.

Pagkumpiska ha aset han NGO, ginulang han korte. Ginpaburan han korte ha Manila an *non-government organization* (NGO) nga Leyte Center for Development (LCDE) ha petisyon hini nga pugngan an gubyrno ha pagkumpiska han ira mga aset. Sering han korte, waray hul-os nga mapamatud-an nga para ha terorismo an mga transaksyon han organisasyon. Ginkasuhan hadto an LCDE hin "pagpondo ha terorismo" ha luyo han hilaba na hini nga rekord han pagbulig ha mga biktima han kalamidad ha rehiyon.

Mag-amay nga Duterte, maatubang ha mga pagbista

Magkadungan nga maatubang an mag-amay nga hira Rodrigo ngan Sara Duterte ha mga proseso nga magpapagbaton ha ira mga krimen. Hi Rodrigo bibistahan kasumpay han gerra kontra droga, ngan hi Sara naatubang ha mga reklamo nga *impeachment*.

An *pre-trial hearing* ni Rodrigo ha International Criminal Court hihimoon ha Pebrero 23-27. Ginpinal ini han korte kahuman desisyonan nga "fit to

stand trial" hiya, o malibsog para bis-tahon. Talawan naman hiya nga lumikay ha pagtambong ngan atubangan an iya mga biktima.

Inabot naman ha upat an reklamo nga *impeachment* kontra kan Sara, kasumpay han pagmalgastar niya ha *confidential funds*. An ikaupat nga reklamo ginsalawad hadton Pebrero 18, pira kaoras kahuman niya magdeklara nga madalagan hiya ha pagkapresidente ha 2028. Sering han Makabayan bloc, an pagdalagan ni Sara pamaagi la para makalikay ha baratunon. ■

Grabe nga paniniyupi ha mga parag-uma han humay ngan lubi

Usa nga parag-uma hi Jack, diri niya tinuod nga ngaran, ha usa nga bungto ha Southern Leyte. Sugad han igkasi niya parag-uma, waray hiya kalugaringon nga tuna. Saop la hiya nga naplete ha usa nga agaron maytuna agud magtanum hin humay ngan lubi. Natugot hini an agaron basta kuno diri hira magreklamo ha gubyrerno.

Ha ira lugar, kasagaran nga kundisyon ha mga saop ha humay an *abang* o "fixed rent." Ilarum hini, otomatiko nga ginkukuha han agaron maytuna an 25% tubtub 48% han neto nga ani, bisan kun waray gud hiya magbalhas o mag-amot hin bisan usa kapiso nga gastos ha produksyon. Anupaman an rason han kaguti o kawaray ani sugad han bagyo o sakit, obligado gihapon hiya nga baydan an bug-os nga plete. Kun diri, magigin utang ini nga doblehon ngan kinahanglan baydan ha masunod nga kat-ani.

Kada pagtanum han humay, ginsusugbong ni Jack an tanan nga gastos ha produksyon: abono, pestisidyo, ngan suhol ha pag-arado ngan pagtanum. Kundi komo saop, unob nga waray hiya puhunan, sanglit gin-utang ha komersyante-usurero an haros tanan nga kinahanglan ha pagtanum.

Tubtub la ha libre nga gahi an ayuda nga ginhahatag han gubyrerno. Kundi tungod kay *high-breed* ini, kinahanglan hin damo nga abono ngan pestisidyo nga nagpapadako pa ha iya gastos.

Ha usa kaektarya nga tuna nga gintrabaho ni Jack, nakakaani hiya hin maabot 66.5 kasako han humay, nga nabalor hin ₱46,550. Subay ha kundisyon nga abang, ginkukuha han agaron maytuna an 11.3 kasako (o ₱7,910), samtang

kan Jack an 55.2 sako (o ₱38,640).

Kundi kinahanglan pa niya baydan an gin-utang niya ha komersyante nga ₱19,900. Sanglit an limpyo niya nga kita aada la ha 26.8 kasako, nga katugbang hin ₱18,740 o ₱6,247 kada bulan.

Tungod kay diri ini sadang, na-saop liwat hi Jack ha lubi. Linima naman an kundisyon dinhi, diin duha kaparte an nahingangadto ha agaron maytuna ngan tulo kaparte an nahingangadto ha saop.

Ha hulog nga 600 kabuok, 200 kilos nga kopras an nakukuha ni Jack. Ha presyo nga ₱47/kilo, nakita hiya hin ₱9,400. Kundi sering han agaron maytuna, kinahanglan ig-iban dinhi an ₱1,220 nga gastos ha pagsabak ngan paglugit. Maabot ₱8,180 nala an igmamalon ha ira, diin ₱3,272 an nahingangadto ha agaron maytuna ngan ₱4,908 an kan Jack.

Kundi mayda iba pa nga gastos nga hi Jack an nagsugbong, sugad han pagkaon han mga nagtrabaho,

ngan suhol ha paghawan, pagsabak, panaka ngan paglugit—tanan ini nabalor hin ₱3,300. Diri pa api an gintrabaho niya nga paghakot, pagbunot, pagluto ngan pagsako. Kataliwan han upat kabulan nga pagtrabaho, ₱1,608 la an iya neto nga kita, o ₱402 kada bulan.

Ginkwenta ni Jack kun sadang ba an iya ginkikita para suportahan an iya asawa ngan tulo nga anak nga naeskoyla. Ha usa kabulan, naabot hin ₱9,669 an gastos han ira pamilya, lakip na an bugas, igsura ngan panakot, kuryente, balon han iya mga anak, pamasashe, sabon ngan iba nga personal nga panginahanglan, ngan *cellphone load*. Kundi naabot la hin ₱5,087 an iya binulan nga kita. Diri urusahan nga napupugos hiya nga mangutang pa ngan dumiskarte ha pagpasuhol para batunon an mga gastuson han ira pamilya. Kun guti an ani, mayda kalamidad sugad han bagyo, o mayda magkasakit ha ira pamilya, diri na hiya maaram kun diin hiya makuha hin pangastos.

Klaro nga an mga parag-uma nga sugad kan Jack nga waray kalugaringon nga tuna, biktima han pyudal ngan bagapyudal nga paniniyupi. Komo saop, nadidiktahan hira han agaron maytuna ngan komersyante-usurero. Waray kahumanan an siklo han ira kakablasan, kakurian ngan utang nga nakagamot ha monopolyo ha tuna diin diri gud hira makahaw-as.

Natikaklaro ha ira nga demokratiko nga rebolusyon han katawhan gud la, nga napasulong han agraryo nga rebolusyon, an makakautod han pagkagapos nira ha paniniyupi. ■

Kultura

Humay

Luwa ni Ka Bari

Naparay na an humay, tan-awa daw, Iday
Mahiyum-hiyom ngahaw bayhon ni imo nanay
Nayungo an uhay ha tuna nga sulay
Nasaludo ha nagbuhi ginikanan han paray

Harapit na anihon turo han at balhas
Tambal han kagutom gin-antos han lawas
Ginmayuyo han palad kalipay binuswak
Balos ha kapagalan nangamyon kahura

Sangkay nga panahon, ayaw gad pagpabay-i
Tanom linauman ha harupoy pahadki
Ay sirak han adlaw, tun-og buligi
Malibsog tipasi maamkon ha urhi

Tag-ani na mga anyaw, kadna ako buligi
Tinulo an bahin dagmit ayaw karagi
Kalisto ni tudlo han uhay pamukdi
Daw nakablit sista, sonata makawiwili

Kamakuri gad la kun akon nalilingi
Gutiayi ko nga parte bilin ha maurhi
Agaron mahakin han tuna naghadi
Ha akon an balhas, ha akon an kuri

Humay, ayaw turaw, ako paglaumi
Maamkon ka hin hul-os, an tuna ha urhi
Mabunyog pagduyog kontra pyudal-paniyupi
Reporma nga ungod, DRK an yawe!

*Syahan nga gin-gawas ha Larab,
Septyembre-Oktubre 2003*

